

دانشگاه گیلان

به نام خدا

امور بانکی و قوانین بانک مرکزی

غلامرضا محفوظی

عضو هیات علمی دانشگاه گیلان

کارشناس رسمی دادگستری در امور سرمایه گذاری، بانک و بورس

بهره

«بهره» عبارت است از سهم یا اجرت سرمایه از حاصل تولیدی که این سرمایه در آن ذی‌مدخل بوده است. این قلم نه فقط شامل بهره سرمایه پولی شخص کارفرما است، بلکه شامل بهره سرمایه‌های استقرازی نیز هست.

ربا

«ربا» عبارت است از بهره از پیش تعیین شده.

اگر پول یا مالی به کسی قرض داده شود و شرط گردد که وام‌گیرنده در سررسید، مبلغ یا درصد معینی علاوه بر اصل را تادیه کند، استقراض ربوی انجام شده است.

آیا بهره الزاما معادل ربا می باشد؟

بهره‌ای که از پیش تعیین نشده باشد ربا محسوب نمی‌گردد.

تمامی نظام بانکداری فعلی کشور بر همین مفهوم مستقر است. سود علی الحساب (یا به عبارت درست‌تر بهره علی الحساب) که بانک‌های ما به سپرده‌های مردم می‌پردازند و از وام‌خواهان اخذ می‌کنند بدان معنا است که بهره غیر ثابت مورد نظر بوده و چون از قبل تثبیت و تعیین نشده، از نظر شرعی بدون اشکال است.

بهره یا سود؟

«سود» سهم کارفرمایی است.

جبران خدمات و خطرات کارفرمایی سود نامیده می‌شود. لذا نباید آن را با بهره، که سهم سرمایه است اشتباه کرد.

بهره یا سود؟ (ادامه)

به دلیل ذهنیت منفی و نامساعدی که از ابتدای انقلاب نسبت به واژه بهره وجود داشت، در متن قانون عملیات بانکی بدون ربا و بخشنامه‌های بانکی، واژه سود به جای بهره بکار برده شد.

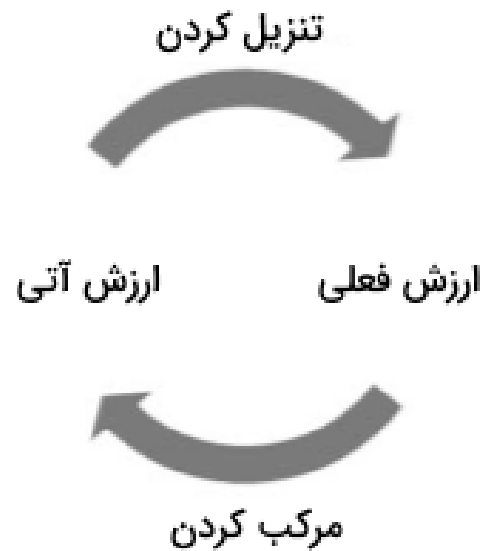
بهره یا سود؟ (ادامه)

سپرده‌های مردم نزد بانک‌ها را مشمول سود دانستند درحالی که به سپرده‌های مردم بهره (علی‌الحساب) تعلق می‌گیرد.

متقاضیان تسهیلات بانکی نیز باید در ازای استفاده از تسهیلات به بانک‌ها سود بپردازند، درحالی که آنچه آنان پرداخت می‌کنند چیزی جز بهره نیست.

ارزش زمانی پول

تورم و شرایط اقتصادی ارزش پول را متغیر می سازند و قدرت خرید آن را تغییر می دهند.

ارزش آتی پول

The Formula for Future Value

Future Value

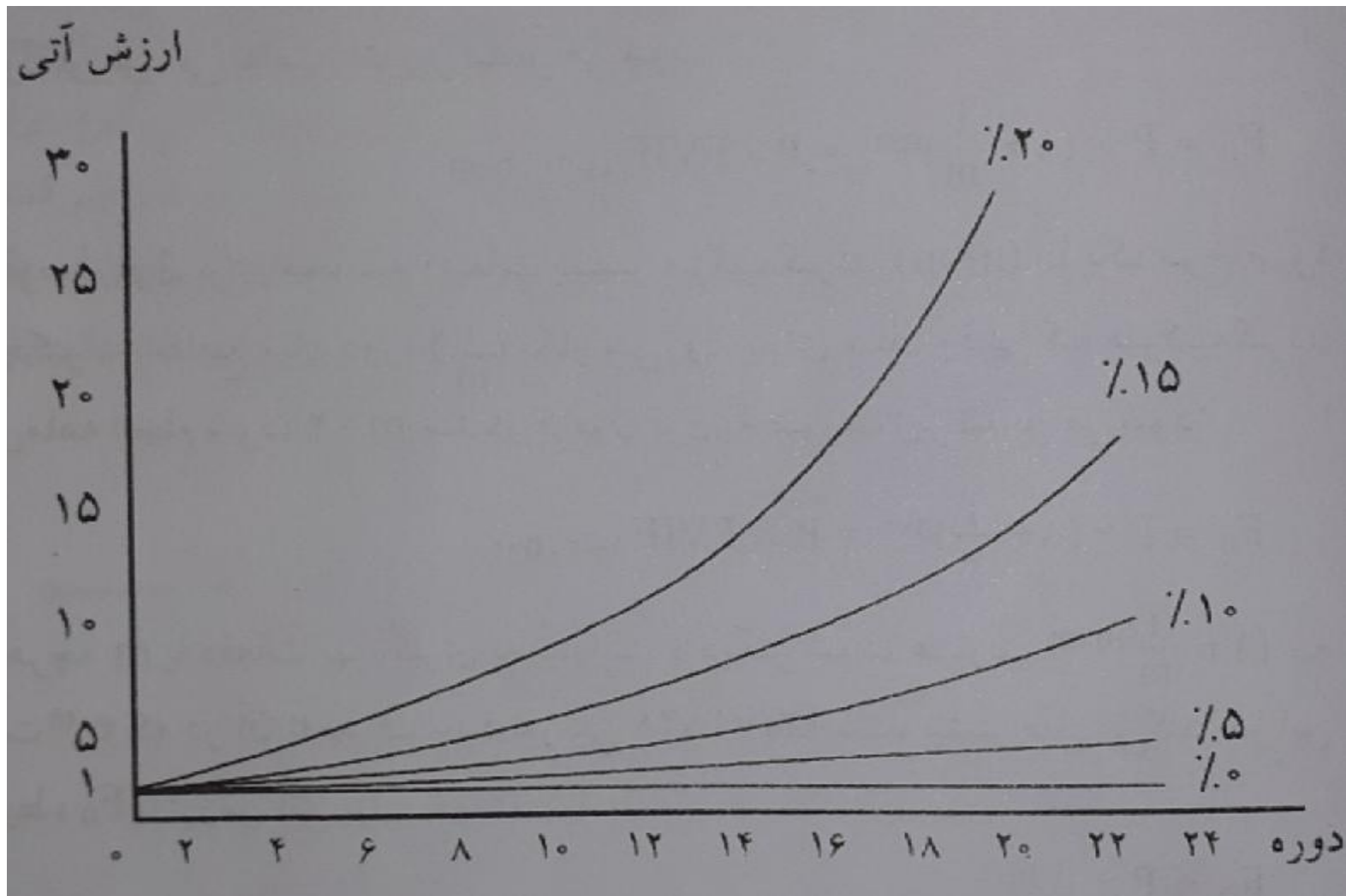
Number of periods

$$FV = PV \times (1 + r)^n$$

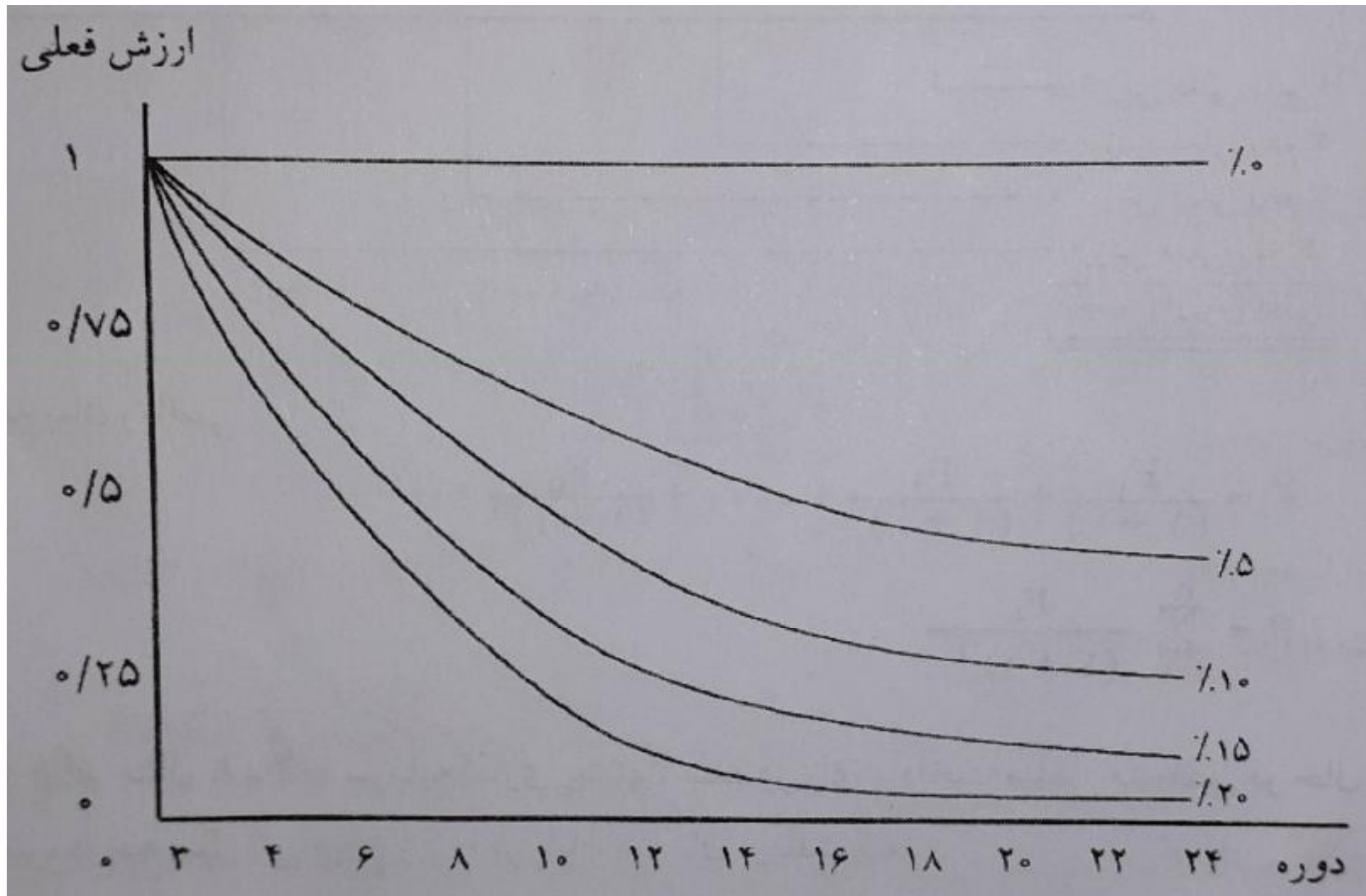
Present Value

Rate of return or
discount rate or
interest rate or
growth *per period*

رابطه نرخ، دوره و ارزش آتی

رابطه نرخ، دوره و ارزش فعلی

تسهیلات مالی و عقود اسلامی در سیستم بانکی ایران

انواع تسهیلات طبق قانون عملیات بانکی بدون ربا مصوب 8 شهریور 1362 و دستورالعمل های اجرایی آن:

اعطای تسهیلات بر پایه عقد قرض الحسنه

اعطای تسهیلات بر پایه عقود مبادله ای

اعطای تسهیلات بر پایه عقود مشارکتی

انواع تسهیلات بر پایه عقود مبادله ای:

مرابحه

فروش اقساطی

اجاره به شرط تملیک

جعاله

استصناع

خرید دین

سلف

انواع تسهیلات بر پایه عقود مشارکتی:

مشارکت مدنی

مضاربه

مزارعه

مساقات

قرض الحسنه

قرض الحسنه عقدیست که بموجب آن یکی از طرفین (قرض دهنده) مقدار معینی از مال خود را بطرف دیگر (قرض گیرنده) تملیک می کند که قرض گیرنده مثل و یا در صورت عدم امکان، قیمت آن را به قرض دهنده رد نماید.

قرض الحسنه (ادامه)

هزینه های پرداخت قرض الحسنه کارمزد B در هر مورد براساس دستور العمل بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران محاسبه و از قرض گیرنده دریافت می گردد.

طبق مصوبه شورای پول و اعتبار (جلسه 663 مورخ 9 اردیبهشت 1368):
نرخ کارمزد تسهیلات اعطایی قرض الحسنه حداقل 2/5 و حداکثر 4 درصد می باشد.

مراجعه

مراجعه قراردادی است که به موجب آن عرضه‌کننده، بهای تمام‌شده **اموال و خدمات** را به اطلاع متقاضی می‌رساند و سپس با افزودن مبلغ یا درصدی اضافی به عنوان **سود**، آن را به صورت **نقدی**، **نسیه دفعی یا اقساطی**، به اقساط مساوی و یا غیرمساوی در سررسید یا سررسیدهای معین به متقاضی واگذار می‌کند.

مرابحه (ادامه)

بانکها می‌توانند به منظور رفع نیازهای واحدهای تولیدی، **خدماتی** و بازرگانی برای تهیه مواد اولیه، لوازم یدکی، ابزار کار، ماشین‌آلات، تأسیسات، زمین و سایر کالاها و خدمات مورد احتیاج این واحدها و نیازهای خانوارها برای تهیه مسکن، کالاهای بادوام و مصرفی و **خدمات** به سفارش و درخواست متقاضی مبادرت به تهیه و تملک این اموال و خدمات نموده و سپس آن را در قالب عقد مرابحه به متقاضی واگذار نمایند.

فروش اقساطی

منظور از فروش اقساطی عبارتست از واگذاری عین به بهای معلوم به غیر به ترتیبی که تمام یا قسمتی از بهای مزبور باقساط مساوی یا غیر مساوی در سررسید یا سررسیدهای معین دریافت گردد.

فروش اقساطی (ادامه)

فروش اقساطی (نسیه) جهت تامین سرمایه در گردش واحدهای
تولیدی

فروش اقساطی وسایل تولید، ماشین آلات و تاسیسات

فروش اقساطی مسکن

اجاره به شرط تملیک

- اجاره به شرط تملیک عقد اجاره ایست که در آن شرط شود مستاجر در پایان مدت اجاره و در صورت عمل بشرایط مندرج در قرارداد، عین مستاجره را مالک گردد.

جعاله

- جعاله عبارتست از التزام شخص **جاعل** یا **کارفرما** بادای مبلغ یا **اجرت معلوم (جعل)** در مقابل انجام عملی معین، طبق قرارداد، طرفی که عمل را انجام می دهد، **عامل** یا **پیمانکار** نامیده می شود.
- بانکها می توانند بمنظور ایجاد تسهیلات لازم برای گسترش امور تولیدی، بازرگانی و خدماتی با تنظیم قرارداد بعنوان **عامل** یا عندالاقضاء بعنوان **جاعل** مبادرت به جعاله نمایند.

استصناع

- استصناع عقدی است که به موجب آن یکی از طرفین در مقابل مبلغی معین، **متعهد به ساخت** (تولید، تبدیل و تغییر) اموال منقول و غیرمنقول، مادی و غیرمادی **با مشخصات مورد تقاضا** و تحویل آن در دوره زمانی معین به طرف دیگر می‌گردد.
- اموال موضوع عقد استصناع نباید ساخته شده باشد.
- بانکها ساخت موضوع استصناع را در قالب قرارداد استصناع دیگری به سازنده واگذار می‌نمایند.

خرید دین

- خرید دین قراردادی است که به موجب آن شخص ثالثی دین مدت‌دار بدهکار را به کمتر از مبلغ اسمی آن به صورت نقدی از داین خریداری می‌کند.
- بانکها مکلفند قبل از خرید دین موضوع اسناد و اوراق تجاری، از حقیقی بودن دین و نقدشوندگی آن در سررسید، اطمینان حاصل نمایند.

سلف

- منظور از معامله سلف پیش خرید نقدی محصولات تولیدی به قیمت معین می باشد.

مشارکت مدنی

- مشارکت مدنی عبارتست از در آمیختن سهم الشرکه نقدی و یا غیرنقدی اشخاص حقیقی و یا حقوقی متعدد به نحو مشاع بمنظور انتفاع، طبق قرارداد.
- مشارکت مدنی توسط بانکها بمنظور ایجاد تسهیلات لازم برای فعالیت های تولیدی، بازرگانی و خدماتی صورت می گیرد، موضوع مشارکت باید مشخص باشد.

مضاربه

- مضاربه قراردادی است که بموجب آن یکی از طرفین (مالک) عهده دار تامین سرمایه (نقدی) می گردد باقید اینکه طرف دیگر (عامل) با آن تجارت کرده و در سود حاصله شریک باشند.

مزارعه

- مزارعه قراردادیست که بموجب آن یکی از طرفین (مزارع) زمین مشخص را برای مدت معینی به طرف دیگر (عامل) می دهد تا در زمین مذکور زراعت کرده و حاصل بین مزارع و عامل تقسیم گردد.

مساقات

- مساقات معامله ایست که بین صاحب درخت و امثال آن با عامل در مقابل حصه مشاع معین از ثمره واقع می شود. ثمره اعم است از میوه و برگ و گل و غیره آن.

مثال برای تسهیلات فروش اقساطی

شرکت آلفا برای خرید ماشین آلات خود از تسهیلات فروش اقساطی استفاده کرده است. برای این منظور شرکت در 1 مهر 1395 تسهیلات بانکی معادل 80% مخارج خرید به صورت 2 ساله با نرخ 18% دریافت کرده است. بهای تمام شده ماشین آلات خریداری شده (شامل بهای خرید، هزینه حمل، هزینه بازرسی و ...) برابر با 200000 ریال می باشد. سررسید بازپرداخت اقساط هر شش ماه یکبار می باشد.

$$\text{مبلغ تسهیلات فروش اقساطی} = 200000 \times 80\% = 160000$$

محاسبه مبلغ هر قسط

$$\text{ارزش فعلی اقساط مساوی} = \text{مبلغ هر قسط} \times \frac{1 - \frac{1}{(1 + \text{نرخ تنزیل})^n}}{\text{نرخ تنزیل}}$$

$$160000 = \text{مبلغ هر قسط} \times \frac{1 - \frac{1}{(1 + 9\%)^4}}{9\%}$$

$$\text{مبلغ هر قسط} = 49387$$

$$\text{مبلغ کل اقساط} = 49387 \times 4 = 197548$$

$$\text{کل سود (هزینه بهره) تسهیلات مالی} = 197548 - 160000 = 37548$$

ü در پرداخت هر قسط که هر شش ماه یکبار انجام می شود باید مشخص شود که چه میزان از آن مربوط به بازپرداخت اصل تسهیلات و چه میزان مربوط به فرع (سود یا بهره) است.

نرخ سود (بهره) متناسب با دوره \times مانده اصل تسهیلات در تاریخ پرداخت قسط = سود (بهره) تسهیلات مربوط به دوره

$$\text{سود (بهره) مربوط به شش ماهه اول} = 160000 \times 9\% = 14400$$

سود (بهره) تسهیلات مربوط به دوره - قسط پرداختی = بازپرداخت اصل تسهیلات در هر دوره

$$\text{بازپرداخت اصل در شش ماهه اول} = 49387 - 14400 = 34987$$

پرداخت قسط دوم (31 شهریور 1396):

$$\text{مانده اصل تسهیلات پس از قسط اول} = 160000 - 34987 = 125013$$

$$\text{سود (بهره) مربوط به شش ماهه دوم} = 125013 \times 9\% = 11251$$

$$\text{بازپرداخت اصل در شش ماهه دوم} = 49387 - 11251 = 38136$$

پرداخت قسط سوم (29 اسفند 1396)

125013 - 38136 - 86877 - مانده اصل تسهیلات پس از قسط دوم

$$\text{سود (بهره) مربوط به شش ماهه سوم} = 86877 \times 9\% = 7819$$

$$\text{بازپرداخت اصل در شش ماهه سوم} = 49387 - 7819 = 41568$$

پرداخت قسط چهارم و پایانی (31 شهریور 1397)

$$\text{مانده اصل تسهیلات پس از قسط سوم} = 86877 - 41568 = 45309$$

$$\text{سود (بهره) مربوط به شش ماهه چهارم} = 45309 \times 9\% = 4078$$

$$\text{بازپرداخت اصل در شش ماهه چهارم} = 49387 - 4078 = 45309$$

مثال برای تسهیلات سلف

- شرکت پتروشیمی پارس برای تولید 100 تن محصول آلفا نیاز به منابع مالی دارد. این شرکت پیش بینی می کند چهار ماه بعد هر تن محصول را 80 میلیون به فروش رساند. شرکت پتروشیمی پارس اول آبان ماه 1396 به بانک مراجعه می کند و بانک موافقت می کند که تسهیلات سلف را در 30 آبان در اختیار شرکت قرار دهد. مدت این تسهیلات 4 ماهه و نرخ سود آن 18% می باشد.

محاسبه مبلغ تسهیلات دریافتی از بانک (30 آبان 1396)

ن برای محاسبه مبلغ وام از رابطه مربوط به ارزش فعلی استفاده می کنیم. (مدت دوره عبارت از یک دوره 4 ماهه؛ نرخ سود برای هر دوره 6%؛ مبلغ قابل پرداخت توسط شرکت به بانک پس از چهار ماه 8 میلیارد ریال)

$$\text{مبلغ تسهیلات} = \frac{8000000000}{1 + 6\%} = 7547169811$$

نا هزینه مالی (بهره) عبارت از مابه التفاوت وجه نقد پرداختی با تسهیلات دریافت شده می باشد. البته از طریق ضرب مبلغ اصل تسهیلات در نرخ سود برای دوره وام هم می توان هزینه مالی را به دست آورد.

امهال تسهیلات اعطایی توسط موسسات اعتباری

- **امهال:** توافق مؤسسه اعتباری با مشتری به منظور اعطای مهلت بیشتر برای بازپرداخت، با ترتیباتی متفاوت از قرارداد اولیه.
- **تقسیم مجدد، تمدید، تجدید، تبدیل قرارداد و نظایر آن** به تشخیص بانک مرکزی از مصادیق امهال محسوب می گردد.

مصادیق امهال

- **تقسیم مجدد:** وصول مطالبات مؤسسه اعتباری از مشتری در قالب اقساط مشخص جدید در ادامه قرارداد فعلی
- **تمدید قرارداد:** افزایش مدت زمان اجرای مفاد قرارداد فعلی که موضوع آن به اتمام نرسیده است با توافق مؤسسه اعتباری و مشتری
- **تجدید قرارداد:** فسخ/اقاله و خاتمه قرارداد فعلی و انعقاد قرارداد جدیدی از همان نوع قرارداد نسبت به موضوع قرارداد فعلی بین مؤسسه اعتباری و مشتری

مصادیق امهال (ادامه)

• **تبدیل قرارداد:** فسخ/اقاله و خاتمه قرارداد فعلی و امهال طبق یکی از حالات زیر:

(الف) انعقاد قرارداد جدیدی متفاوت از قرارداد فعلی بین مؤسسه اعتباری و مشتری نسبت به همان موضوع قرارداد؛

(ب) انعقاد قرارداد جدیدی از همان نوع قرارداد فعلی بین مؤسسه اعتباری و مشتری نسبت به موضوع متفاوت؛

(ج) انعقاد قرارداد جدیدی متفاوت از قرارداد فعلی بین مؤسسه اعتباری و مشتری نسبت به موضوع متفاوت؛

امهال تسهیلات قرض الحسنه

- امهال مطالبات ناشی از اعطای قرض الحسنه در چارچوب سیاست های ابلاغی بانک مرکزی امکان پذیر می باشد.
- با نظر داشت به شرایط فعلی شبکه بانکی کشور و محدودیت منابع قرض الحسنه، بدین وسیله اعلام می گردد، امهال مطالبات ناشی از اعطای قرض الحسنه تا اطلاع ثانوی ممنوع می باشد. (26 شهریور 1398)

وجه التزام تاخیر تادیه دین

- در قراردادها معمولاً برای تضمین و تحکیم تعهدات متعاقدین، به صورت شرط در ضمن عقد، مبلغی پیش‌بینی می‌شود تا در صورت تخلف هر کدام از آنان، به عنوان جریمه به طرف مقابل پرداخت شود. این مبلغ را اصطلاحاً «وجه التزام» می‌نامند.

وجه التزام تاخیر تادیه دین (ادامه)

- وجه التزام و خسارت تاخیر تادیه؛ یک نوع خسارت قراردادی است، بدین معنی که در قراردادی، شرطی با این مضمون وجود دارد که اگر یکی از طرف‌های قرارداد، تعهدات قراردادی خود را انجام ندهد، به طرف مقابل مبلغی را به عنوان جریمه پرداخت کند، **این مبلغ مقطوع بوده و چه خسارت وارده به فرد بیش از آن باشد چه کمتر باشد، فرد متخلف باید آن مبلغ را پرداخت کند.**

وجه التزام تاخیر تادیه دین (ادامه)

- ماده 230 قانون مدنی: اگر در ضمن معامله شرط شده باشد که در صورت تخلف، متخلف مبلغی به عنوان خسارت، تادیه نماید، حاکم نمی‌تواند او را به بیشتر یا کمتر از آنچه که ملزم شده‌است محکوم کند.

وجه التزام تاخیر تادیه دین (ادامه)

- به استناد بخشنامه شماره نب/1400 مورخ 1369/4/26 و تاکید طی مرقومه شماره 98/215684 مورخ 1398/6/30 بانک مرکزی؛ "بانک ها و موسسات اعتباری غیربانکی زمانی مجاز به اخذ وجه التزام تاخیر تادیه دین از مشتریان می باشند که در قرارداد منعقدہ فی مابین بانک/ موسسه اعتباری غیر بانکی و مشتری، اخذ وجه التزام تاخیر تادیه دین به صورت شرط ضمن عقد ذکر و نرخ آن به طور صریح و دقیق مشخص و به امضای طرفین رسیده باشد."

نرخ وجه التزام تاخیر تادیه دین

- نرخ وجه التزام تاخیر تادیه برای تسهیلات اخذ شده تا قبل از تاریخ 18 آبان سال 88 ، معادل نرخ سود قراردادی بعلاوه 6 درصد به طور ثابت و بدون توجه به طبقه مطالبات می باشد.

- نرخ وجه التزام برای تمامی تسهیلات بالاتر از پانصد میلیون ریال از تاریخ 18 آبان 88 تا 7 مهر سال 94 بصورت پلکانی و با توجه به هر طبقه تسهیلات شامل نرخ سود تسهیلات بعلاوه 6 تا 14 درصد متغیر می باشد.

نرخ وجه التزام تاخیر تادیه دین (ادامه)

- نرخ وجه التزام برای تسهیلات اخذ شده از تاریخ 7 مهر 94 تاکنون و در حال حاضر معادل نرخ سود قراردادی بعلاوه 6 درصد به طور ثابت و بدون توجه به طبقه مطالبات می باشد.

نرخ وجه التزام تاخیر تادیه دین (ادامه)

- به استناد بخشنامه شماره نب/1400 مورخ 1369/4/26، نرخ وجه التزام برای تسهیلات قرض الحسنه 12 درصد می باشد.

مبنای محاسبه وجه التزام تاخیر تادیه دین

مبلغ تسهیلات و فواید مترتب بر آن

عقود مشارکتی

مبلغ اقساط سررسید شده و اقساط
سررسید نشده ای که به دین حال
تبدیل شده است

عقود غیر مشارکتی

امهال و وجه التزام تاخیر تادیه دین

- مطالبات مؤسسه اعتباری بابت اصل و سود/فواید مترتبه حسب توافق بدهکار با مؤسسه اعتباری پس از تعیین تکلیف وجه التزام تأخیر تادیه دین/خسارات و هزینه های مترتبه؛ قابل امهال می باشد.
- تعیین تکلیف وجه التزام تأخیر تادیه دین/خسارات و هزینه های مترتبه اعم از تسویه نقدی یا اقساطی می باشد.

امهال و وجه التزام تاخیر تادیه دین (ادامه)

- مؤسسه اعتباری می تواند تسویه وجه التزام/خسارات و هزینه های مترتبه متعلقه قرارداد قبلی را از مبالغ پرداختی مشتری پس از امهال، در اولویت قرار داده و یا نسبت به تسهیم بالنسبه نمودن مبالغ مزبور اقدام نماید.

امهال و وجه التزام تاخیر تادیه دین (ادامه)

- در تمامی روش های امهال، به وجه التزام تأخیر تادیه دین، سود و وجه التزام تأخیر تادیه دین تعلق نمی گیرد.

از توجه شما سپاسگزارم

